

Wiktor MOŻGIN

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

ORCID: 0000-0001-5744-8103

UKRAINA JAKO POLE RYWALIZACJI ROSJI Z ZACHODEM

UKRAINE AS A RIVALRY FIELD BETWEEN RUSSIA AND THE WEST

Abstract:

The article explains the process of rivalry between the Russian and Western conceptions of world order in the perspective of the events taking place in Ukraine since 1991. According to the initial premise, the war in Ukraine is an expression of the rivalry between Russia and the West, the author considers each side involved in the conflict as a separate project of world governance. The goal of the ongoing struggle is for Russia to strengthen its position in the international arena and consolidate its hegemony in the area of the so-called "near abroad", and to prevent this by the United States (and the West as a whole) which seeks to free Ukraine from Russian domination. The author considers the war in Ukraine as an opportunity for this country to get out from under the centuries-old influence of Russia and reject the Russian model of governance, and to build its own strong national entity based on a strictly Ukrainian idea of statehood, underpinned by conceptual assumptions adopted from the West.

Keywords: buffer state, geopolitical rivalry, Russia, Russian-Ukrainian war, transformation of the world order, the West.

Wstęp

Eskalacja rosyjskich działań wojennych na terytorium Ukrainy 24 lutego 2022 roku nie była zaskoczeniem dla wielu badaczy stosunków międzynarodowych. Mimo istniejących nadziei na złagodzenie napięcia na linii Moskwa-Kijów drogą dyplomatyczną, nagłaśniana przez europejskich przywódców w przededniu zmasowanego ataku, między innymi Joe Biden oraz szef wywiadu brytyjskiego Jim Hockenhull, ostrzegali przed realnym zagrożeniem ze strony Rosji. Świadczyła o tym także gotowość operacyjnych sił rosyjskich rozmieszczonych wzdłuż ukraińskiej granicy. Jednak pozycja wojsk rosyjskich nie była jedynym sygnałem wskazującym na gotowość Rosjan do ataku, gdyż już w grudniu 2021 roku władze rosyjskie podjęły formalne kroki do przywrócenia instytucji rządzących Ukrainą (wraz z instytucją

prezydenta) przed 2014 rokiem. Zgodnie z narracją płynącą z Kremla, na Ukrainie w 2014 roku doszło do zamachu stanu, w wyniku którego pozbawiono władzy Wiktora Janukowycza, którego w Moskwie nadal uważano za prezydenta państwa ukraińskiego zarówno *de facto* jak i *de jure*¹.

W odróżnieniu od poprzednich wojen wszczynanych lub prowokowanych przez Federację Rosyjską w krajach będących częścią dawnego ZSRR, tym razem pole bezpośredniej walki konwencjonalnej na tyle zbliżyło się do granic państw Paktu Północnoatlantyckiego, iż wywołało zdecydowaną reakcję ze strony Sojuszu. Dopiero, kiedy rosyjskie pociski zaczęły spadać w Jaworowie, Łucku i Stanisławowie, czyli kilkadziesiąt kilometrów od polskiej oraz rumuńskiej granicy, Zachód odczuł realne zagrożenie. Wojna rosyjsko-ukraińska, trwająca od 2014 roku, dla państw stanowiących wschodnią flankę Paktu Północnoatlantyckiego stanowiła powód zmiany wojskowych strategii oraz działań mających na celu wzmocnienie własnych sił zbrojnych. W polskiej *Strategii Bezpieczeństwa* z 2020 roku neoimperialna polityka władz Federacji Rosyjskiej jest określona jako „najpoważniejsze zagrożenie”². Jednak działania te nie wpłynęły na świadomość społeczeństw Zachodu, w której wojna nie była obecna. Dopiero 24 lutego 2022 roku w radykalny sposób odmienił tę sytuację, gdyż cały świat, a zwłaszcza państwa Europy Wschodniej, otrzymały jasny i jednoznaczny sygnał, że nadchodzi okres znaczących zmian w układzie sił na arenie międzynarodowej, a wojna między Rosją i Ukrainą jest jednym z katalizatorów tego procesu.

W tym kontekście należy wspomnieć również wojnę w Gruzji w 2008 roku, kiedy Rosja zaatakowała państwo gruzińskie pod pretekstem pomocy Abchazom oraz Osetyńczykom, którzy rzekomo pragnęli wyjść spod jurysdykcji Tbilisi i utworzyć własne autonomie. Wówczas Moskwa wysłała państwom Zachodu wyraźny sygnał, że krok po kroku będzie dążyła do odbudowy swojej mocarstwowej pozycji na arenie międzynarodowej, a zwłaszcza w Europie Wschodniej oraz na Kaukazie (Święchowicz, 2014, s. 41). Co więcej, w proces odzyskiwania przez Rosję swoich wpływów wpisuje się również konflikt między Azerbejdżanem i Armenią o Górski Karabach, którego ostatnia odsłona

¹ <https://dorzczy.pl/swiat/331939/pieskow-nato-zorganizowalo-zamach-stanu-na-ukrainie.html>

² https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf, s. 6.

miała miejsce w 2020 roku. Oprócz społecznych oraz kulturowo-religijnych uwarunkowań, wojna ta ma istotne znaczenie geopolityczne, m. in. za sprawą zangezurskiego korytarza (Nogalski, 2021). Zaangażowanie Rosji po stronie Armenii miało istotne strategiczne znaczenie, bowiem celem było niedopuszczenie do połączenia turkijskiej wspólnoty (Azerbejdżanu z jego eksklawą Nachiczewanem oraz Turcji), co w dalszej perspektywie mogłoby osłabić pozycję Rosji w tej części świata. Nie był to jedyny powód, dla którego Moskwa zaangażowała się w ten konflikt, bowiem rosyjskie kierownictwo pragnęło kolejny raz sprawdzić reakcję Zachodu na swoje zachowanie, polegające na ingerowaniu w wewnętrzne sprawy innych państw.

Wszystkie wspomniane konflikty z udziałem Federacji Rosyjskiej, a zwłaszcza wojna na Ukrainie, stanowią wyraz dążenia Rosji do zapewnienia sobie jak najlepszej pozycji w trwającym procesie transformacji światowego porządku. Obrazując ten proces z perspektywy realizmu politycznego, walka toczy się między mocarstwami, jakimi są Stany Zjednoczone i Chiny. Rosja również chciałaby aspirować do statusu światowego mocarstwa, jednak jej potencjał gospodarczy wskazuje, że jest ona mocarstwem o charakterze zaledwie regionalnym, co wykazał m.in. Andrew Monaghan (2022). Czynnikiem osłabiającym pozycję tego państwa, jest polityka *Russia Cancel*, stosowana wobec Rosji przez państwa Zachodu, zwłaszcza po 24 lutego 2022 roku. Wyrazem imperialnych dążeń Rosji jest przede wszystkim jej gospodarcza i militarna ekspansja w kierunku zachodnim, co udokumentowane jest w aktualnie obowiązujących rosyjskich dokumentach strategicznych (Mickiewicz, 2022a). Wydarzenia na Ukrainie stanowią egzemplifikację tej rywalizacji, gdyż państwo to znajduje się w tzw. „sferze buforowej”, gdzie obecnie decydują się losy przyszłej konfiguracji geopolitycznej i podziału stref wpływów (Kagan, 2008, s. 23-24; Mickiewicz, 2022a, s. 14-19). Ukraina jest niezwykle ważnym strategicznie podmiotem nie tylko dla Rosji, lecz także dla państw Zachodu, a zwłaszcza Stanów Zjednoczonych (Mickiewicz, 2022b). Znaczenie Ukrainy jest podkreślane nie tylko ze względów na jej położenie geograficzne, lecz także z uwagi na jej potencjał zasobów mineralnych (Wilczyński, 2021, s. 133-135, 151-152). Celem niniejszego artykułu jest podjęcie próby wyjaśnienia wojny na Ukrainie z perspektywy geopolitycznej rozgrywki między Rosją a Zachodem o strefy wpływu. Losy tej rywalizacji mogą doprowadzić do trwałego przesunięcia Ukrainy z strefy wpływów rosyjskich (*ruski mir*) do rodziny państw Zachodu.

Geopolityczne aspekty wojny na Ukrainie

Badania nad geopolitycznym kontekstem rywalizacji o wpływy na świecie skupiają się przede wszystkim na analizie relacji Rosji z najważniejszymi graczami: Stanami Zjednoczonymi i Chinami, a w mniejszym stopniu także Wielką Brytanią, Francją, Niemcami, Iranem i Indią, czyli ważnymi mocarstwami regionalnymi (Kagan, 2008, s. 24). W niniejszym artykule autor skupia się przede wszystkim na rywalizacji Rosji z Zachodem, dlatego kwestia rywalizacji, na przykład amerykańsko-chińskiej w kontekście geopolitycznej rywalizacji o podział sfer wpływu, nie będzie rozpatrywana.

John Andrew (2016) przedstawił procesy kształtujące relacje między poszczególnymi państwami, odwołując się między innymi do położenia państw oraz różnic między nimi, co bezpośrednio koreluje z geopolityczną teorią Rimlandu Nicholasa Spykmana. Z kolei David Oualaalou (2021) przedstawił szeroką geopolityczną perspektywę zewnętrznej polityki Rosji w XXI wieku, proces budowania jej pozycji na arenie międzynarodowej oraz ideę jej kontroli nad państwami tzw. „bliskiej zagranicy”. Oualaalou w doskonały sposób pokazuje sposób myślenia rosyjskich decydentów oraz wskazuje potencjalne wektory rozwoju imperialnej polityki Kremla w przyszłości. Warto w tym zakresie wspomnieć pracę Andrzeja Zapałowskiego, który przedstawił Ukrainę jako państwo znajdujące się w „szarej strefie bezpieczeństwa”, w której obecne są takie zjawiska jak „strategia złośliwych wpływów”, „nowoczesne odstraszenie”, „ingerencja w wybory”, czy też „uzależnienie się przez zadłużanie” (Zapałowski, 2021, s. 43). Nie ulega wątpliwości, że obecna sytuacja na Ukrainie, zwłaszcza biorąc pod uwagę sytuację gospodarczą i otrzymywanie przez Kijów pomocy finansowej z Zachodu w formie pożyczek, doskonale odzwierciedla koncepcję owej „szarej strefy”.

Z kolei teoretyczną podstawą, do której odwołuje się autor, jest perspektywa realizmu politycznego, prekursorem której był m. in. Kenneth (Waltz, 2010, s. 47-18). Badacz ten postrzegał stosunki międzynarodowe przez pryzmat struktury systemu, którą definiował poprzez użycie trzech elementów: zasady porządkującej system międzynarodowy, funkcjonalnej dyferencjacji jednostek tworzących system oraz dystrybucji siły (potęgi) pomiędzy poszczególnymi jednostkami. Ponadto twierdził, że o kształcie stosunków międzynarodowych decydują takie zjawiska, jak: potęga państw, ich pozycja w systemie międzynarodowym, jak również zasoby naturalne i efektywność ich wykorzystania. Autor, odwołując się do założeń

realizmu Waltza, opiera się na twierdzeniu, że końcowym celem wszystkich procesów na świecie jest poprawa pozycji na arenie międzynarodowej, która jest możliwa dzięki kontroli nad surowcami energetycznymi oraz szlakami ich transportowania. Wynika stąd, iż ten, kto posiada rzeczywistą potęgę (militarną, gospodarczą, technologiczną, społeczną) będzie w przyszłości decydował o podziale dóbr (w tym zwłaszcza surowcowych) na świecie. Dlatego toczące się dzisiaj wojny, m. in. ta na Ukrainie, mają ukryty cel, a mianowicie osłabienie potencjalnych konkurentów w dostępie do złóż surowców oraz dróg ich transportu. Związany jest z tym również fakt, iż współczesne wojny nie są tożsame bezpośrednio i wyłącznie między poszczególnymi państwami – dawne wojny clausewitzowskiego typu zostały bowiem zastąpione przez tzw. „wojny zastępcze” (ang. *proxy wars*) i odbywają się na terytorium państw trzecich, stanowiących strefy buforowe między mocarstwami.

Istnieją dwie generalne zasady porządkujące system polityczny, wynikające z teorii realizmu, a mianowicie: istnieje hierarchia w odniesieniu do porządku wewnątrzpaństwowego, oraz anarchia w odniesieniu do relacji międzypaństwowych (Waltz, 1990, s. 24-25). Reguła ta tworzy wręcz normę, gdyż państwa na arenie międzynarodowej działają wyłącznie w celu realizacji swoich egoistycznych interesów. Niema obecnie altruistycznych pobudek, którymi mogłyby się kierować poszczególne podmioty w światowej rozgrywce – jest tylko i wyłącznie interes państwowy (*raison d'état*). To, w jaki sposób on będzie realizowany, zależy od potęgi i pozycji państwa wobec innych graczy na arenie międzynarodowej. Istotą geopolitycznej rozgrywki pomiędzy Rosją a Zachodem o strefy wpływu na świecie, jest zapewnienie dominującej pozycji na arenie międzynarodowej, a zwłaszcza dostępu do surowców energetycznych oraz szlaków ich dystrybucji.

Fikret Shabanov, prezydent kanadyjskiego Centrum Analiz *Consultations on International Policy and Economy*, w wywiadach udzielonych ukraińskim dziennikarzom Natalii Moseichuk oraz Jurijowi Romanenko poruszał temat rywalizacji między Rosją a państwami Zachodu w kontekście wojny na Ukrainie, sprowadzając ten proces do kwestii walki pomiędzy tymi ośrodkami o dostęp do zasobów, tłumacząc go poprzez pragmatyczne interesy poszczególnych decydentów, których celem jest zapewnienie przetrwania ich podmiotowości na arenie

międzynarodowej³. Ta rywalizacja przejawia się nie tylko poprzez prowadzenie wojen zastępczych, lecz przede wszystkim poprzez tworzenie sfer narracyjnych w poszczególnych państwach ościennych Ukrainy. Doskonałym przykładem tego zjawiska jest m. in. Polska, która po 24 lutego 2022 roku w sposób zdecydowany wsparła Ukrainę. Tym niemniej w polskiej przestrzeni społeczno-politycznej obecne są dwa kierunki narracyjne, w różny sposób odnoszące się do wojny na Ukrainie. Pierwszy z nich (aktualnie zmarginalizowany) akcentuje konieczność dbania o własne interesy państwowe poprzez stabilizację relacji z Rosją, co w dalszej perspektywie zapewnić ma bezpieczeństwo energetyczne państwa polskiego oraz uniknięcie strat w bezpośredniej wojnie konwencjonalnej, gdyby do takiej doszło. Drugi kierunek kładzie nacisk na współpracę Warszawy z Waszyngtonem, w celu wzmocnienia państwa polskiego przede wszystkim pod względem militarnym (dostawy broni amerykańskiej) oraz energetycznym (dostawy surowców naturalnych w postaci m. in. skroplonego gazu ziemnego). Te dwie odmienne narracje obecne w Polsce dowodzą, że ukraińska wojna ma także wymiar propagandowy i toczona jest także w polskich (i zachodnich) mediach, oddziałując na świadomość społeczną.

Transformacja państwa ukraińskiego

Zasadnym będzie wprowadzenie chronologicznego podziału procesów zachodzących na Ukrainie na dwa etapy. Pierwszy obejmuje lata 1991-2014, drugi – lata 2014-2022. Przyczyni się to do lepszego zrozumienia sytuacji kształtującej się wokół Ukrainy jako obszaru strategicznie istotnego dla najważniejszych graczy na arenie międzynarodowej, gdyż od momentu uzyskania niepodległości przez to państwo wszystko toczy się w ramach zmieniających się reguł narzucanych zarówno przez Rosję, jak i państwa Zachodu (dotyczy to kwestii polityki „wielowektorowości” realizowanej przez ukraińskich rządzących od 1991 r.). W nawiązaniu do powyższego umownie można wprowadzić także kolejny podział, bardziej precyzyjny, sprowadzający się do tego, iż Ukraina do 2014 roku znajdowała się w sferze wpływów (lecz nie wyłącznych) rosyjskiej koncepcji zarządzania światem, a od 2014 roku tendencja ta zaczęła ulegać zmianom, gdyż to Zachód zaczął przejmować inicjatywę i coraz bardziej wciągać Ukrainę w swoją sferę

³ Zob.: <https://www.youtube.com/watch?v=47nzJJxR0s&t=5667s>; *Битва Ватикана и Англо-саксов за новый мировой порядок. Россия будет разоружена. Фикрет Шабанов*, <https://www.youtube.com/watch?v=A1yrE9-cDBk>.

wpływów poprzez m. in. zwiększone zaangażowanie w wewnętrzną politykę Ukrainy, zwłaszcza w kwestie obronności (wojskowości) tego państwa (Zapałowski, 2019, s. 21-23).

Warto jednak przyjrzeć się każdemu ze wspomnianych etapów bardziej szczegółowo. Zatem w 1991 roku ukraińskie elity stanęły przed zadaniem przejęcia kontroli nad państwem, które *de facto* wcześniej do nich nie należało. Przynależność do Związku Radzieckiego blokowała realizację tego przedsięwzięcia, gdyż rozpadowi ZSRR towarzyszyły procesy polegające na wykorzystaniu geopolitycznej przewagi centrum w przejmowaniu kontroli nad peryferyjnymi obszarami, niegdyś wchodzącymi w skład imperium. Byłe peryferie przyjmowały postawy antyimperialne, lecz w związku z tym, że są zdecydowanie słabsze od centrum, pod względem ekonomicznym, gospodarczym, wojskowym, często ulegały zewnętrznym wpływom, przy czym wpływy te pochodziły z niedawnych centrów decyzyjnych imperium (Motyl, 1998, s. 17-18). Jednak radzieckie centrum było dość specyficznym tworem, gdyż sam jego lider dążył do osłabienia, a w końcowym rezultacie, do rozpadu imperium. Potwierdzeniem tego faktu jest wykład Michaiła Gorbaczowa podczas wizyty w 1999 roku na Amerykańskim Uniwersytecie w Kyrenii na terytorium Północnego Cypru (*Girne American University*). W trakcie swojej prelekcji były przywódca Związku Radzieckiego powiedział, że celem jego życia było zniszczenie komunizmu⁴. Udało się to jedynie wobec Związku Radzieckiego, gdyż na świecie nadal istnieją państwa, w których wiodącą rolę ideologiczną odgrywa komunizm (bądź też neokomunizm).

Państwo ukraińskie różniło się od Rosji od samego początku, co było widoczne zwłaszcza na poziomie zmian systemowych. Thomas Carothers twierdził, że istnieje tzw. „szara strefa” demokracji obejmująca kraje byłego ZSRR, w ramach której ukształtowały się dwa najbardziej powszechne modele systemów politycznych – nieodpowiedzialnego pluralizmu oraz dominującej siły. Ukraina według tego schematu była zaliczana do pierwszego modelu, zaś Rosja – do drugiego. Oznacza to jedno, że w państwach tych są załączki demokracji, lecz mają one wiele przeszkód, aby powstał system czystej demokracji na wzór zachodni. Jest to proces przejściowy, w którym wiele zależało od stadium początkowego, czyli od tego kto, z jakim bagażem doświadczeń, oraz z jaką elitą polityczną zaczynał proces transformacji (Carothers, 2002, s.

⁴ <https://www.km.ru/science-tech/2019/06/03/mikhail-gorbachev/846110-gorbachev-tselyu-moei-zhizni-bylo-unichtozhenie-kom>.

12-14).

Proces kształtowania reżimu politycznego na Ukrainie można podzielić na kilka etapów: pierwszy – rządy nomenklatury (1991-1994); drugi – kształtowanie się systemu oligarchicznego (1994-2004); trzeci – utrwalenie systemu oligarchicznego (2005-2014). Istotą procesu transformacji ustrojowej na Ukrainie było odgórne narzucanie zmian przez osoby niegdyś stanowiące trzon radzieckiej nomenklatury (Baluk, 2017, s. 71). W związku z tym państwo to było hamowane w rozwoju poprzez brak odpowiednich działań ze strony rządzących, czego skutkiem była niepełna transformacja systemowa z modelu autorytarnego do demokratycznego. W przypadku Ukrainy proces ten powinien podążać zgodnie z ustalonym już w 1991 roku wektorem i jednocześnie obejmować kilka zasadniczych etapów – przejście od gospodarki planowej do rynkowej, transformację instytucjonalno-prawną oraz zmianę rządzącej elity w wyniku demokratycznych wyborów (Możgin, 2021, s. 204). Tymczasem okazało się, że rzeczywistość jest o wiele bardziej złożona i nieprzewidywalna, bowiem cele narzucone Ukrainie przez zachodnich partnerów były nieadekwatne w stosunku do oczekiwań rządzących, którzy przejęli stery władzy po rozpadzie Związku Radzieckiego. W tym zakresie proces transformacji ustrojowej sprowadzono do „uprzedmiotowienia” państwa służącego bogaceniu się niewielkiej grupy osób (Wilczyński, 2018, s. 28-30). W szczególny sposób było to zauważalne w kontekście realizacji planów prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw. W latach 1994-2003 państwo ukraińskie przeżyło nie „szokową terapię gospodarczą” a „gospodarczy szok”, spowodowany masową upadłością przedsiębiorstw państwowych (Możgin, 2021, s. 205). Apogeum tego procesu miało miejsce w drugiej połowie lat 90, bowiem w 1994 roku zbankrutowało 194 przedsiębiorstwa, w 1995 roku – 2000, w 1996 roku – 2800, z kolei w roku 1997 ich liczba sięgnęła aż 6700 (Biryukov, 2001, s. 24-25). Doprowadzone do upadłości przedsiębiorstwa były następnie za bezcen kupowane przez przedstawicieli nowopowstałej warstwy najbogatszych osób w państwie. Nabywanie w ten sposób większościowych udziałów akcyjnych w spółkach państwa przerodziło się w stałą praktykę. Zgodnie z wyliczeniami ukraińskich analityków do 2001 roku tą drogą sprywatyzowano aż 58% przedsiębiorstw (Larcev, Klyuchnikov, 2001, s. 48-49). Tego typu procesy prywatyzacyjne były możliwe jedynie wskutek braku w państwie niezbędnych mechanizmów regulujących rynek oraz przepływ środków finansowych (Holovko, 2012, s. 98-99). W rezultacie doprowadziło to do powstania finansowo-przemysłowych

grup oraz ukształtowania się specyficznego oligarchicznego modelu państwa polegającego na symbiozie władzy i biznesu, którego istota polegała na wszechobecnej korupcji.

Słabość państwa ukraińskiego była na rękę Rosji, umożliwiając wywieranie znaczącego wpływu na wewnętrzną politykę Ukrainy, jednocześnie coraz bardziej wciągając to państwo w swoją sferę wpływów. Co więcej, Rosja w tym zakresie umiejętnie wykorzystywała swoje kontakty z zachodnimi partnerami, bowiem państwa, takie jak: m. in. Francja czy Niemcy od wielu lat współpracowały z Rosją na wielu polach, pomijając w tym zakresie państwo ukraińskie. Konsekwencją takiego postępowania było osłabianie pozycji Ukrainy, przy jednoczesnym uprzedmiotowianiu tego państwa w relacjach z innymi państwami na arenie międzynarodowej. Warto wspomnieć projekty energetyczne Francji i Niemiec z rosyjskimi firmami. Francuski Alstom już w 2007 roku podpisał z rosyjskim koncernem Rosatom umowę o współpracy, tworząc spółkę Alstom-Aromenergomasz. Firma ta budowała turbiny parowe Arabelle o największej mocy na świecie oraz turbogeneratory. Największy rosyjski producent prądu — energetyczny koncern Inter RAO JES podpisał z Alstom memorandum o rozwoju nowych metod zaopatrzenia w energię, a dla należącego do Gazpromu Mosenergo Francuzi dostarczali nowe technologie ciepłownicze wykorzystane w Moskwie⁵. Z kolei Niemcy słyną ze swojej współpracy z Rosjanami w ramach m. in. projektów gazociągowych – Nord Stream 1 i 2. Niemcy realizowały wspomniane projekty, zwłaszcza nitkę Nord Stream 2, bez uwzględnienia interesów państw „sojuszniczych” w regionie. Ich pragmatycznym celem było utrzymanie (a w dalszej perspektywie zwiększenie) przesyłu rosyjskich surowców, który zapewniał nieprzerwany proces produkcyjny niemieckich firm. Potencjał Ukrainy jako państwa oraz ukraińskiego społeczeństwa był marnotrawiony przez władze ukraińskie, stanowiące warstwę beneficjentów środków płynących z zewnątrz, a przede wszystkim z Rosji.

Z kolei po 2014 roku w sprawy wewnętrzne Ukrainy na większą skalę zaangażowały się państwa zachodnie. Ich zasadniczym celem było wzmocnienie państwa ukraińskiego i jego instytucji poprzez realizację reform ustrojowych. Jednym z takich procesów było wdrożenie w życie ustawy lustracyjnej, której zadaniem było wyczyszczenie szeregów władzy od osób podlegających zewnętrznym wpływom, zwłaszcza ze

⁵ <https://www.rp.pl/ekonomia/art6900541-francuzi-w-rosyjskiej-energetyce>.

strony Rosji. Innym pomysłem implikowanym w wewnętrzną przestrzeń Ukrainy przez Zachód, było Narodowe Biuro Antykorupcyjne Ukrainy (NABU). Celem powołania tej instytucji była walka z korupcją, która owładnęła ukraińską sceną polityczną⁶. Jednak zarówno pierwszy z wspomnianych pomysłów, jak i drugi, nie miały rzeczywistego zastosowania w ukraińskiej przestrzeni społeczno-politycznej. Rządzący byli na tyle zaabsorbowani chęcią otrzymywania korzyści, że zarówno lustracja, jak i walka z korupcją, zeszyły na drugi plan, zwłaszcza w obliczu działań wojennych w Donbasie oraz z aneksją Krymu w 2014 roku. Czymże innym, jak nie odejściem od próby naprawienia politycznego systemu na Ukrainie było zastosowanie tzw. „formuły Rotterdam +”, ujawnionej przez dziennikarzy śledczych z „Kanału 1+1”. Kwestia ta dotyczyła ustalenia ceny węgla importowanego na terytorium Ukrainy według wzoru uwzględniającego cenę rynkową węgla importowanego do portów Amsterdam-Rotterdam-Antwerpia z ostatnich 12 miesięcy, uwzględniając również koszty dostawy. Nie budziłoby to żadnych wątpliwości, gdyby nie fakt, że do Niderlandów był wwożony ukraiński węgiel, a następnie ze sztucznie podniesioną ceną, wracał na Ukrainę, wzbogacając tym samym przedsiębiorstwa energetyczne należące do ukraińskich oligarchów, wśród których największe korzyści czerpał Rinat Achmetow⁷. Wymownym w tej sprawie było to, iż nikt nie poniósł odpowiedzialności za te destrukcyjne z perspektywy państwa ukraińskiego czyny.

24 lutego 2022 roku sytuacja znacząco się odmieniła. Rosja zaatakowała terytorium Ukrainy, przeprowadzając ataki raketowe w wielu miejscach w państwie. W owym czasie państwa zachodnie otrzymały doskonałą szansę przejęcia sterów nad wewnętrzną sytuacją na Ukrainie. Społeczeństwo ukraińskie odczuło długoletni szkodliwy wpływ rosyjskiego modelu rządzenia państwem, polegającego na tworzeniu korupcyjnych „układów” i niszczącego od wewnątrz państwowe instytucje. Założeniem tego modelu było stworzenie sprzyjającego układu sił wewnątrz Ukrainy, umożliwiającego sprawowanie kontroli nad tym państwem. Często odbywało się to poprzez „kupowanie” odpowiednich polityków, którzy sprzyjali realizacji partykularnych interesów określonej grupy osób, bądź też innego zewnętrznego podmiotu.

⁶ <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2020-10-16/ukraina-proba-zamachu-na-instytucje-antykorupcyjne>.

⁷ <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/14/>.

Atak rosyjskich wojsk na Ukrainę 24 lutego 2022 roku w znaczącym stopniu uwypuklił analizowaną w niniejszym artykule rywalizację między Rosją a Zachodem. Wskazał również na wpływy i powiązania Moskwy z zachodnimi partnerami, którzy swoim postępowaniem hamowały wyjście Ukrainy spod wpływów Rosji. Wskazuje na to m. in. spowolniona reakcja Berlina w początkowym stadium wojny (od 24 lutego 2022 roku do listopada 2022 roku) w udzielaniu Ukrainie pomocy militarnej. Polityka Niemiec zadawała się być próbą kontynuacji tradycyjnej niemiecko-rosyjskiej wspólnoty losów (*Schicksalgemeinschaft*), szeroko komentowanej w literaturze (por. Wilczyński, 2022). Potwierdzeniem tego jest konstruktywna analiza owej pomocy przedstawiona w wywiadzie byłego ambasadora Ukrainy w Republice Federalnej Niemiec, Andrija Melnyka, dla Natalii Moseichuk. Wskazywał on przede wszystkim na problematyczne podejście strony niemieckiej do każdej kwestii związanej z udzielaniem pomocy – zaczawszy od spraw społecznych, a kończąc na strategicznie ważnej kwestii pomocy militarnej. Wymownym w tym kontekście było przekazanie wojsku ukraińskiemu przez Niemcy pomocy w postaci „słynnych” 5 tysięcy hełmów. Co więcej, Niemcy w parze z Francją skutecznie blokowały proces przystąpienia Ukrainy do struktur NATO, co bezpośrednio wpływało na pozycję Ukrainy w wojnie z Rosją⁸. W ten sposób, poprzez swoich zachodnich partnerów, władze na Kremlu realizowały swój partykularny interes ukierunkowany na osłabianie pozycji Ukrainy a wraz z tym zwiększenia swoich szans na zwycięstwo w rywalizacji z Zachodem.

Jednak od listopada 2022 roku postawa Niemiec zaczęła ulegać zmianie. Wynika to chociażby ze słynnych ustaleń z Ramstein, gdzie sukcesywnie przełamywano barierę niemieckiej niechęci. Być może wynika to z zaangażowania Stanów Zjednoczonych w sprawy wewnętrzne Ukrainy, które nie chcąc popsuć relacji z Berlinem, zaoferowały jej pomoc zarówno militarną, jak i gospodarczą. Utrzymanie przez Niemcy dotychczasowej zachowawczej polityki wobec wojny na Ukrainie, mogłoby być doskonałą szansą dla Rosji, aby z sukcesem realizować swój plan, co w bezpośredni sposób groziłoby interesom Stanów Zjednoczonych w tej części świata. Dlatego Waszyngton zaczął „dbać” o Niemcy, robiąc z nich logistyczne centrum dostarczania broni na

⁸ <https://nypost.com/2022/05/19/ukraine-blocked-from-speedy-entrance-to-eu-by-france-and-germany/>; <https://www.reuters.com/article/us-nato-france-ukraine/>; <https://www.france24.com/en/live-news/20220404-merkel-defends-2008-decision-to-block-ukraine-from-nato>.

Ukrainę, przy jednoczesnym utrzymaniu eksportowych zdolności tego państwa. Co więcej, to Waszyngton przejął na siebie ciężar finansowej pomocy Ukrainie, która we wrześniu 2022 roku wynosiła 60 mld dolarów i była skierowana na obszary wojska, finansów publicznych oraz pomocy humanitarnej⁹.

Otóż koniec 2022 roku stał się momentem zjednoczenia oraz wspólnej walki zachodnich państw przeciwko Rosji. Dotychczasowe układy Moskwy z zachodnimi partnerami przestały obowiązywać. Spowodowane to jest z jednej strony „zmęczeniem” się państw Zachodu wojną, która pochłonęła wiele zasobów, a z drugiej chęcią powrotu do normalności i dbania o własne wewnętrzne interesy społeczno-polityczne. Ukraina w tym układzie stanowczo dąży do zmiany obowiązujących reguł gry, które dotychczas były dyktowane przez władze na Kremlu. Celem Ukrainy w tej rozgrywce jest trwałe oderwanie się od *ruskiego miru* i dołączenie do świata Zachodu.

Wnioski

Eskalacja działań wojennych na terytorium Ukrainy po 24 lutego 2022 roku z pewnością wpłynie na przebieg procesu transformacji światowego porządku. Wynika to z faktu, iż konflikt dotyczy nie tylko Rosji i Ukrainy, lecz ma zdecydowanie szerszy zasięg. Ostatecznym celem tej rywalizacji jest osiągnięcie dominującej pozycji na świecie, co będzie możliwe poprzez dostęp do surowców energetycznych oraz kontroli szlaków ich dystrybucji. Ukraina w tym zakresie jest niezwykle ważnym podmiotem ze względu na swoje geograficzne położenie oraz zalegające w jej ziemi zasoby. Wojna między Rosją a Ukrainą skończy się, kiedy rosyjska koncepcja rządzenia państwem i organizacji społeczeństwa, wciąż obecna w społeczno-politycznej Ukrainy, zostanie zastąpiona *stricte* zachodnią – praworządną i nieskorumpowaną. Co więcej, koniec wojny jest również uzależniony od zmiany sposobu myślenia samych Rosjan, których czeka świadomościowa rewolucja, pozbawiająca ich imperialnych założeń, wiążących się z przekonaniem, że Moskwa to „Trzeci Rzym”. Obecnie nie tylko rządzący Rosją, ale nawet rosyjska liberalna opozycja mocno tkwi w imperialno-sakralnej idei swojego państwa. Zasadniczą kwestią jest więc zmiana koncepcji rządzenia państwem w samej Rosji, jak również wynikającej z niej narracji, narzucanej innym podmiotom, w tym przede wszystkim Ukrainie.

⁹ <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8570534,pomoc-dla-ukrainy-ranking-panstw-ktore-daja-najwiecej.html>.

Problemem jest to, iż dopóki Rosjanie nie zmienią swojego myślenia, dopóty państwo rosyjskie będzie stanowiło zagrożenie dla swojego międzynarodowego otoczenia.

Z perspektywy Ukrainy wojna z Rosją może dostarczyć możliwości zbudowania silnego państwa i społeczeństwa obywatelskiego. W tym celu konieczne jest sformułowanie konstruktywnej koncepcji rozwoju państwa, jego przewodniej idei, opartej na założeniach *stricte* ukraińskiej tożsamości. Ponadto istotnym jest sformułowanie spójnej polityki zagranicznej i odejście od wielowektorowej idei w tym zakresie. W związku z tym pierwszym krokiem na tej drodze powinna być rzeczywista walka z korupcją oraz stworzenie przejrzystego prawodawstwa, które będzie stanowiło podstawę funkcjonowania wszystkich sfer działalności człowieka. Ukraina z pewnością ma wszystko, aby być podmiotem, a nie przedmiotem na arenie międzynarodowej, aby dołączyć do grona światowych decydentów. W tym celu koniecznym jest zmiana wewnętrznego układu politycznego i przejście zachodniego sposobu kierowania państwem.

Literatura

- Andrew, J., 2016. *The World in Conflict: Understanding the world's troublespots*, Profile Books, London.
- Baluk, W., 2017. *Wewnętrzne uwarunkowania wojny rosyjsko-ukraińskiej*, [w:] W. Baluk, M. Doroszko (red.) *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014-2016*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Biryukov, A., 2001. *Bankruptcy and Legislation Reform in Ukraine*, Review of Central and East European Law, nr 4, s. 12-25.
- Carothers, T., 2002. *The End of the Transition Paradigm*, Journal of Democracy, vol. 13, s. 56-64.
- Ciekanowski, Z., Brządkiewicz, D., Nowicka, J., 2022. *Bezpieczeństwo państw Europy Wschodniej w sytuacji wojny na Ukrainie*, Przegląd Geopolityczny, 42, s. 14-29.
- Holovko, V., 2012. *Ukrainian Financial-Industrial Groups In The Modernization Processes of 1991-2009*, Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv.
- Kagan, R., 2008. *The Return of History and the End of Dreams*, Atlantic Books, London.

- Larcev, V., Klyuchnikov, G., 2001. *Ukrainian Privatization In Memories and Reflections*, Poligraf_Inform, Kyiv.
- Mickiewicz, P., 2022a. *Anatomia rosyjskiego imperializmu ery Władymira Putina*, Przegląd Geopolityczny, 40, s. 9-26.
- Mickiewicz, P., 2022b. *NATO w koncepcji politycznej Joe Bidena i jej ewolucja w obliczu rosyjskiej agresji na Ukrainie*, Przegląd Geopolityczny, 41, s. 9-26.
- Monaghan, A., 2022. *Russian Grand Strategy In the Era of Global Power Competition*, Manchester University Press, Manchester.
- Motyl, A., 1998. *After Empire: Competing Discourse and Inter-State Conflict in Post-Imperial Eastern Europe*, [w:] R. Barnett, J. Snyder (red.) *Post-Soviet Political Order: Conflict and State Building*, Routledge, New York.
- Możgin, W., 2021. *Deoligarchizacja na Ukrainie. Czy istnieje szansa na naprawę ukraińskiego systemu politycznego?* Horyzonty Polityki, Tom 12, nr 40, s. 203-221.
- Nogalski, Sz., 2021. *Przyczyny II wojny o Górski Karabach i jej wyniki*, Przegląd Geopolityczny, 37, s. 75-91.
- Oualaalou, D.S., 2021. *The Dynamics of Russia's Geopolitics: Remaking the Global Order*, Springer, Cham.
- Świąchowicz, T., 2014. *Imperium zła*, Wydawnictwo Fronda, Warszawa.
- Waltz, K., 1990. *Realist Thought and Neorealist Theory*, Journal of International Affairs, Vol. 44, s. 58-67.
- Waltz, K., 2010. *Theory of International Politics*, Waveland Press, Long Grove.
- Wilczyński, W. J., 2018. *Ukraina A. D. 2017*, Przegląd Geopolityczny, 24, s. 9-34.
- Wilczyński, W.J., 2021. *Regiony świata. Geografia i geopolityka*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków.
- Wilczyński, W.J., 2022. Recenzja: *I.O. Johnson, Faustian Bargain. The Soviet-German Partnership and the Origins of the Second World War, New York 2021*, Przegląd Geopolityczny, 40, s. 191-197.
- Zapałowski, A., 2019. *Ukraina jako strefa buforowa Rosji*, Przegląd Geopolityczny, 30, s. 9-28.
- Zapałowski, A., 2021. *Ukraina w szarej strefie bezpieczeństwa*, Przegląd Geopolityczny, 38, s. 42-56.

Streszczenie:

W artykule wyjaśniono proces rywalizacji między rosyjską a zachodnią koncepcją światowego porządku w perspektywie wydarzeń mających miejsce na Ukrainie od 1991 roku. Zgodnie z wstępnym założeniem, wojna na Ukrainie to wyraz rywalizacji między Rosją a Zachodem. Autor rozpatruje każdą stronę zaangażowaną w konflikt jako odrębny projekt zarządzania światem. Celem toczącej się walki jest wzmocnienie pozycji na arenie międzynarodowej przez Rosję i umocnienie jej hegemonii na obszarze tzw. bliskiej zagranicy, oraz niedopuszczenie do tego przez Stany Zjednoczone przewodzące całemu Zachodowi i dążące do uwolnienia się Ukrainy spod rosyjskiej dominacji. Autor rozpatruje wojnę na Ukrainie jako szansę dla tego państwa na wyjście spod wielowiekowych wpływów Rosji i odrzucenie rosyjskiego modelu rządzenia, oraz na zbudowanie własnej silnej podmiotowości w oparciu o stricte ukraińską ideę państwowości, podłożem której będą konceptualne założenia przyjęte na Zachodzie.

Słowa kluczowe: geopolityczna rywalizacja, państwo buforowe, Rosja, transformacja światowego porządku, wojna rosyjsko-ukraińska, Zachód.